

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.2

Н. А. Горбова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ»: АНАЛІЗ НОВОВВЕДЕНЬ ТА РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ

Статтю присвячено аналізу нововведень нормативно-правової бази, яка регулює діяльність товариств із обмеженою та додатковою відповідальністю. Акцентовано увагу на тих нововведеннях, які несе новий Закон. Наведено доктринальні позиції та проведено аналіз законодавства й судової практики. Розглянуто вдосконалення регулювання відносин, які пов'язані зі створенням, діяльністю та припиненням товариств із обмеженою та додатковою відповідальністю; усунення значних вад, які існують у чинному законодавстві, та приведення його у відповідність із нормами та концептуальними підходами, характерними для законодавчих актів Європейського Союзу та країн-членів ЄС. Сформовано пропозиції з удосконалення теоретичних засад щодо зазначеної проблеми.

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, корпоративний договір, статут, статутний капітал, спадкування часток, дивіденди.

Постановка проблеми. Розвиток усіх сфер діяльності українських юридичних осіб у сучасних економічних умовах дає підставу вважати виправданим підхід законодавця про те, що вдосконалення законодавства про господарські товариства повинно здійснюватися, по-перше, шляхом скорочення множинності законів, що встановлюють особливості цивільно-правового статусу окремих різновидів господарських товариств; по-друге, шляхом максимальної деталізації цих правових норм.

Увага законодавця до юридичних осіб у цілому і господарських товариств зокрема цілком виправдана. У даний час однією з найпоширеніших організаційно-правових форм юридичної особи є товариство з обмеженою відповідальністю, що можна пояснити: учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм часток. До того ж, тільки товариство є власником належного йому май-

на, включаючи внески засновників (учасників) до статутного капіталу товариства.

Враховуючи той факт, що нормативно-правові акти, які регулюють на даному етапі, діяльність товариств з обмеженою відповідальністю вже дещо застаріли, вже давно настала потреба деталізувати діяльність цього виду товариств у спеціальному законі.

Верховна Рада України прийняла в повторному другому читанні закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», за який проголосували 285 депутатів [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Норми, які регулюють відносини, пов'язані із цим товариством, містяться в Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Законі України «Про господарські товариства», Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» тощо.

Положення нового Закону ґрунтуються на досягненнях цивілістичної науки. Зокрема,

науково-теоретичну базу для даного дослідження склали наукові праці В.І. Борисової, В.А. Васильєвої, О.М. Вінник, Н.С. Глузь, О.В. Дзери, Ю.М. Жорнокуя, А.В. Зеліско, О.В. Ільківа, І.Р. Каляура, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлової, В.М. Коссака, Н.Р. Кобецької, С.С. Кравченка, В.М. Кравчука, О.Д. Крупчана, Н.С. Кузнєцової, І.М. Кучеренко, В.В. Луця, Р.А. Майданика, С.Д. Могилевського, Л.С. Нецької, О.В. Просянюк, В.В. Посполітака, В.Д. Примака, С.Я. Рабовської, О.В. Регурецької, В.В. Резнікової, І.Б. Саракун, І.В. Спасибо-Фатєєвої, І.С. Тімуш, В.І. Цікала, В.С. Щербини, О.В. Щербини, О.С. Яворської, В.Л. Яроцького та інших учених [6].

Мета статті – дослідити правову проблематику Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», проаналізувати нововведення даного нормативного документу та спробувати оцінити його регуляторний вплив на діючу систему господарського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Актуальність цієї законотворчої ініціативи робить нагальним питання аналізу тих змін, що чекають бізнес найближчим часом.

У пояснювальній записці до законопроекту № 4666 зазначено, що «метою законопроекту є вдосконалення регулювання відносин, які пов'язані зі створенням, діяльністю та припиненням товариств із обмеженою та додатковою відповідальністю. Усунення значних вад, які існують у чинному законодавстві, та приведення його у відповідність із нормами та концептуальними підходами, характерними для законодавчих актів Європейського Союзу та країн-членів ЄС. Прийняття окремого комплексного закону про товариства з обмеженою відповідальністю та споріднені з ними товариства з додатковою відповідальністю стане логічним продовженням шляху розвитку українського законодавства, закладеного прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства», надасть можливість врегулювати відповідні відносини із належним ступенем деталізації, забезпечити необхідну гнучкість регулювання, усунути існуючі в діючих актах дублювання та розбіжності, та дозволить значно покращити інвестиційний клімат та умови здійснення підприємницької діяльності» [7].

З технічної точки зору правовий режим товариств з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) є тотожним правовому режиму регулювання діяльності товариств з обмеженою

відповідальністю (далі – ТОВ), за винятком того, що:

1) на ТДВ покладається додаткова відповідальність за можливі борги при ліквідації;

2) згідно із чинним законодавством окремі види діяльності можуть здійснюватись виключно ТДВ (наприклад, страхування).

Відповідно, всі зміни, наведені в новому законі, повною мірою однаково стосуються і ТОВ, і ТДВ.

Тож, розглянемо найбільш суттєві зміни, внесені законодавцем у норми, що регулюють діяльність товариств із обмеженою відповідальністю та товариств із додатковою відповідальністю.

1. Відсутність визначення термінів

У новому Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон) відсутні визначення понять «товариство з обмеженою відповідальністю» та «товариство з додатковою відповідальністю». Логіка законодавця з приводу цього виявляється в тому, що не є практичним надання у визначенні зазначених понять перелічення всіх характерних ознак, оскільки всі ці ознаки вказуються в тексті закону та виражаються у особливостях регулювання. Це певною мірою протирічить усталеним традиціям законодавчої техніки, що склалися в Україні, адже ж визначення конкретного поняття призначене для формування категорійного апарату, для полегшення сприйняття цього поняття, що не вимагає перелічення абсолютно всіх характерних рис, а лише найбільш суттєвих. Тим більше, що визначення понять у законодавчих актах необхідне для використання в правовому полі України, зокрема в цілях формування єдиного підходу та розуміння категорій законодавства, єдиної судової практики, що не може містити різне трактування одних і тих самих термінів [7].

2. Змінено кількісний склад учасників ТОВ.

За період існування незалежної України положення законодавства про кількісний склад учасників ТОВ постійно змінювалося. Не став виключенням і цей Закон.

Так, ст. 4 Закону не встановлює обмежень на кількість учасників ТОВ (ст. 50 Закону України «Про господарські товариства» містила обмеження в 100 осіб). Оскільки для ТДВ таких обмежень не було і раніше, для них регулювання в цій частині не змінилося, а лише набуло чіткого вираження та закріплення у нормі [4].

Це позитивний момент, оскільки фактично державні органи не займалися контролем за перевищенням максимальної кількості учасників ТОВ, та й чітких механізмів цього не передбачено.

3. Впроваджено новелу – корпоративний договір.

Спробу законодавчого регулювання такого надзвичайно важливого і нового для України інструменту, яким є корпоративні договори, які в міжнародній практиці відомі під назвою «shareholder agreements», були ще на початку 2017 року. Зокрема, це проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» № 4470 від 19.04.2016 р., за який 23.03.2017 року проголосували 279 депутатів, але який так і не був підписаний Президентом [10].

Так, корпоративний договір встановлює чітке розмежування предмету корпоративного договору від предмету закону і статуту: в корпоративному договорі передбачаються зобов'язання сторін про реалізацію їх повноважень певним чином, а безпосередньо повноваження сторін можуть бути встановлені в законі і статуті.

Звичайно, корпоративний договір є дієвим засобом захисту прав учасників товариства і зручним інструментом, що дозволяє ефективно регулювати особливості корпоративного управління в певному товаристві. Проте в Україні корпоративний договір – явище нове, а з урахуванням того, що в ст. 7 Закону прописані умови укладення цього різновиду договорів «взагалі», встановлено конфіденційність умов корпоративного договору, передбачено можливість укласти в простій письмовій формі та відповідно вирішення майже всіх істотних умов віддане на диспозитивний розсуд сторін, це може створити передумови для зловживань в цій сфері, зокрема до рейдерства.

Також вбачається, що положення про конфіденційність корпоративного договору протирічить положенню про можливість визнання нікчемним договору, укладеного стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, у випадку якщо буде доведено, що інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення. Таким чином, у випадку повної заборони оприлюднення змісту корпоративного договору стороні корпоративного договору, права якої порушено, буде важко довести недобросовісні наміри обох сторін договору, укладеного на порушення корпо-

ративного договору, для визнання його нікчемним, що призведе до обмеження можливостей реалізації корпоративного договору.

Гарантією дотримання умов корпоративного договору має стати безвідклична довіреність, передбачена ст. 8 Закону.

Тому говорити про ефективність застосування корпоративного договору на практиці в Україні поки що зарано.

4. Зменшено перелік інформації, що обов'язково зазначається в статуті ТОВ, ТДВ

Зокрема, в ст. 11 Закону не передбачається обов'язкове зазначення інформації про розмір статутного капіталу, переліку учасників товариства, з переліку відомостей, що підлягають обов'язковому закріпленню в статуті. Також не передбачено Законом і зазначення місцезнаходження в статуті товариства [6; 7].

Відсутність зазначеної інформації в тексті статуту полегшує процедуру внесення змін до інформації про статутний капітал, перелік учасників, місцезнаходження товариства, усуває необхідність додаткових дій щодо нотаріального посвідчення, реєстрації змін до статуту товариства, що звичайно, крім організаційних незручностей, було причиною і додаткових витрат часу, який часто має вирішальне значення для інвесторів та суб'єктів господарювання.

5. Внесено зміни до порядку формування статутного капіталу (внесення часток учасниками) у випадку створення ТОВ, ТДВ

Діючий Закон України «Про господарські товариства» містить положення про строк в 1 рік з моменту реєстрації товариства для формування статутного капіталу учасниками [6].

Так, у ст. 14 Закону встановлене загальне правило, яке передбачає, що кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців із дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь усі учасники товариства.

Отже, загальний строк формування статутного капіталу скорочено, проте за одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства, цей строк може бути збільшений або зменшений, що має бути відображене у статуті. Тобто визначення строку внесення учасниками часток у статут-

ний капітал – це диспозитивне право учасників товариства.

До того ж, у ст. 15 Закону вдосконалено порядок прийняття рішення, якщо учасник прострочив внесення вкладу в статутний капітал. У такому разі виконавчий орган товариства зобов'язаний надіслати учаснику, що прострочив, письмове попередження про прострочення. Попередження має містити інформацію про невнесений своєчасно вклад чи його частину, та додатковий строк, наданий для погашення заборгованості. Додатковий строк, наданий для погашення заборгованості, встановлюється виконавчим органом товариства чи статутом товариства, але не може перевищувати 30 календарних днів.

6. Деталізовано порядок збільшення та зменшення статутного капіталу.

Ч. 2 ст. 16 Закону передбачається, що збільшення статутного капіталу товариства, яке володіє часткою у власному статутному капіталі, не допускається.

Регламентовано порядок збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів та за рахунок додаткових вкладів

Уникненню конфліктів між учасниками та захисту інтересів міноритарних учасників має слугувати правило щодо незмінності пропорцій часток учасників у випадку збільшення розміру статутного капіталу без залучення додаткових внесків (тобто за рахунок нерозподіленого прибутку товариства) та у випадку зменшення розміру статутного капіталу за рішенням товариства співвідношення розмірів часток учасників у статутному капіталі не змінюється (ст. ст. 17, 19 Закону) [7].

7. Внесені значні зміни в регулювання переважного права учасників порядок виходу учасника з товариства, механізм виключення учасника з товариства, порядок спадкування часток.

Зокрема, зазначені умови, що мають бути дотримані для реалізації учасником свого переважного права (строки і порядок повідомлення, надання згоди, укладення договору купівлі-продажу частки). Ч. 6 ст. 20 передбачено, що статутом товариства може встановлюватися:

1) інший порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчуженої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства;

2) що учасники товариства не мають переважного права;

3) обов'язок учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства.

Частиною другою статті 23 Закону передбачено, що в разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого в статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та, якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства. Таке рішення приймається безувагування голосів учасника, який виключається. Якщо частка такого учасника в статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без урахування голосів цього учасника [7].

Однак з огляду на норми Цивільного кодексу України щодо спадкування зазначене положення порушує право особи на спадкування частки спадкодавця в статутному капіталі та є алогічним, оскільки Цивільним кодексом України не передбачено кінцевих строків одержання свідоцтва про право на спадщину. Так, відповідно до статті 1296 Цивільного кодексу України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Відсутність цього свідоцтва не позбавляє спадкоємця права на спадщину. Крім того, строк видачі свідоцтва про право на спадщину є необмеженим (стаття 1298 Цивільного кодексу України). Відтак стаття 23 Закону щодо наслідків «тривалої бездіяльності» спадкоємця або правонаступника учасника товариства потребують узгодження з нормами Цивільного кодексу України щодо спадкування [2].

Варто звернути також увагу на те, що строк прийняття спадщини встановлено Цивільним кодексом України, а саме статтею 1270 цього Кодексу, а тому правова конструкція «строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством», використана в тексті частини другої статті 23 Закону, не узгоджується із нормами Цивільного кодексу України [5].

У той же час ст. 24 Закону передбачає особливості набуття частки учасника товариства спадкоємцем або правонаступником відповідно до статуту.

Так, статутом товариства може бути передбачено, що в разі смерті або припинення учасника до його спадкоємця чи правонаступника не переходить частка учасника товариства або, що спадкоємець чи правонаступник може вступити до товариства у випадках та в порядку, встановленому статутом.

Тобто ст. 24 Закону містить виключення із загального правила, що встановлюється ст. 23 Закону, проте в самій ст. 23 Закону не робиться вказівка на можливі виключення, що можуть бути передбачені статутом.

Відтак Закон має внутрішні неузгодженості, що не відповідає вимогам щодо якості законів у контексті верховенства права (стаття 8 Конституції України).

Ст. 25 Закону передбачена норма, за якою учасник товариства, частка якого в статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства лише за згодою інших учасників. Таким чином, захищаються права інших учасників товариства, та мінімізується ризик спричинення товариству негативних наслідків такого рішення одного учасника [7].

Висновки і пропозиції. Таким чином, даний Закон містить норми, реалізація яких дасть можливість підвищити інвестиційну привабливість України, вдосконалив корпоративне управління, значно поліпшить умови ведення бізнесу, сприятиме створенню нових і розвитку наявних суб'єктів господарювання, сприятиме захисту міноритарних учасників та інвесторів.

Список використаної літератури:

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських

формувань: Закон України від 06.01.2018. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31-32. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. ст. 263.

2. Цивільний кодекс України від 18.02.2018 № 1984-19. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 40-44. ст. 356.

3. Господарський кодекс України: Документ 436-15, чинний, поточна редакція – Редакція від 06.01.2018, підстава 2210-19 від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. Офіц. вісн. України. 2003. № 11. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – С. 462.

4. Про господарські товариства: Закон України від Документ 1576-12, чинний, поточна редакція – Редакція від 18.02.2018, підстава 1984-19. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / [за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця]. К.: Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. 832 с.

6. Кравчук В.М. Звернення стягнення на частку в статутному капіталі товариства // Актуальні питання цивільного та господарського права. 2009. № 2. С. 9-12. URL: <http://vvlas.kiev.ua/poslugu/131-2010-11-16-17-59-09.html>.

7. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Проект Закону України № 4666 від 13.05.2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.

8. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.

Горбова Н. А. Закон Украины «Про общества с ограниченной и дополнительной ответственностью»: анализ нововведений и регуляторного воздействия

Статья посвящена анализу нововведений нормативно-правовой базы, регулирующей деятельность обществ с ограниченной и дополнительной ответственностью. Акцентируется внимание на тех новшествах, которые несет новый закон. Приведены доктринальные позиции и проведен анализ законодательства и судебной практики. Рассмотрено совершенствование регулирования отношений, связанных с созданием, деятельностью и прекращением обществ с ограниченной и дополнительной ответственностью. Устранение значительных недостатков, которые существуют в действующем законодательстве, приведет его в соответствие с нормами и концептуальными подходами, характерными для законодательных актов Европейского Союза и стран-членов ЕС. Сформулированы предложения по совершенствованию теоретических основ указанной проблемы.

Ключевые слова: общество с ограниченной ответственностью, общество с дополнительной ответственностью, корпоративный договор, устав, уставный капитал, наследование долей, дивиденды.

Horbova N. A. The Law of Ukraine «On a society with limited and additional responsibility»: analysis of innovations and regulatory impact

The article is devoted to the analysis of innovations of the legal framework regulating the activity of societies with limited and additional responsibilities. Attention is focused on those innovations that are borne by the new law. The doctrinal positions are given and the analysis of the legislation and judicial practice is carried out. It was found that improving the regulation of relations related to the creation, operation and termination of societies with limited and additional responsibilities, the elimination of significant deficiencies that exist in the current legislation will bring it into line with the norms and conceptual approaches characteristic of the legislative acts of the European Union and member countries The EU. Formed proposals to improve the theoretical basis of this problem.

Key words: *limited liability company, additional liability company, corporate contract, charter, share capital, inheritance of shares, dividends.*